

Σύγχρονη τέχνη και μουσειοπαιδαγωγικές πρακτικές στην εκπαίδευση για το περιβάλλον και τη βιωσιμότητα

Δημήτριος Βουνάσης
Εκπαιδευτικός ΠΕ70, ΔΠΕ Α΄ Αθήνας
dimitris89@sch.gr

► ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει τα αποτελέσματα μιας ποιοτικής μελέτης περίπτωσης που διερεύνησε τη συμβολή μιας διαθεματικής εκπαιδευτικής παρέμβασης στην καλλιέργεια γνώσεων, στάσεων και δεξιοτήτων σχετικών με την Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη σε μαθητές/τριες της Α΄ Δημοτικού. Η παρέμβαση υλοποιήθηκε κατά το τελευταίο τρίμηνο του σχολικού έτους και αξιοποίησε ως κεντρικό μαθησιακό ερέθισμα το έργο *Lamassu of Nineveh* (2018) του Michael Rakowitz, το οποίο οι μαθητές/τριες είχαν ήδη παρατηρήσει στο αστικό περιβάλλον κατά τις καθημερινές μετακινήσεις τους. Συμμετείχαν μαθητές/τριες σε πρόγραμμα διάρκειας δέκα διδακτικών ωρών. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω συμμετοχικής παρατήρησης, εικαστικών δημιουργιών, συλλογικής κατασκευής και καταγραφής του αυθόρμητου προφορικού λόγου των παιδιών και αναλύθηκαν με Θεματική Ανάλυση. Τα ευρήματα ανέδειξαν τέσσερις βασικές θεματικές: το Lamassu ως σύμβολο προστασίας, τον μετασχηματισμό της έννοιας των απορριμμάτων μέσω της δημιουργικής επαναχρησιμοποίησης, την ανάπτυξη πολιτισμικής ενσυναίσθησης και την ενίσχυση της συνεργασίας και της ενεργού συμμετοχής. Η αξιοποίηση της σύγχρονης τέχνης λειτούργησε ως γέφυρα μεταξύ πολιτιστικής κληρονομιάς, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και κοινωνικής βιωσιμότητας, προάγοντας τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης 4, 11, 12 και 16. Η μελέτη τεκμηριώνει ότι ακόμη και μαθητές/τριες μικρής ηλικίας μπορούν να προσεγγίσουν σύνθετες έννοιες της βιωσιμότητας όταν αυτές συνδέονται με αυθεντικές εμπειρίες, καλλιτεχνική δημιουργία και συνεργατική μάθηση.

Λέξεις-κλειδιά: Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολιτιστική Κληρονομιά, Σύγχρονη Τέχνη, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

► ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΕΒΑ) είναι η απάντηση της UNESCO στις επείγουσες προκλήσεις του πλανήτη, ενισχύοντας γνώσεις και δεξιότητες που επιτρέπουν στο άτομο να ζει υπεύθυνα ως προς το περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία. Η ΕΒΑ ενσωματώνεται πλήρως στην Ατζέντα 2030 και τον Στόχο 4 των ΗΕ για την Ποιοτική Εκπαίδευση και θεωρείται καταλύτης όλων των άλλων Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Τα σχολεία καλούνται πλέον να προσφέρουν βιωματικές, διαθεματικές εμπειρίες μάθησης που καλλιεργούν οικολογική ευαισθησία, κοινωνική δικαιοσύνη και ενεργό πολιτειότητα. Στο πλαίσιο αυτό, το παρόν άρθρο παρουσιάζει μια καινοτόμο διδακτική παρέμβαση στην Α΄ Δημοτικού, όπου αξιοποιήθηκε το έργο

Lamassu of Nineveh (Michael Rakowitz, 2018) ως πυρήνας διεπιστημονικής διδασκαλίας. Οι μαθητές/τριες είχαν ήδη συναντήσει το έργο κατά τις μετακινήσεις τους στον αστικό χώρο (έξω από το Μουσείο Ακρόπολης), γεγονός που λειτούργησε ως εφελκυστικό σύνδεσμος του σχολείου με την καθημερινή ζωή.

Τα μουσεία θεωρούνται γόνιμα περιβάλλοντα μάθησης: όπως επισημαίνει η Νάκου (2001), ο βασικός στόχος της μουσειοπαιδαγωγικής είναι να διευρύνει τη σχέση των ανθρώπων με τη γνώση και να καλλιεργήσει μια ευρύτερη παιδεία σχετικά με τα εκθέματα. Βέτελχαϊμ (παρατιθέμενος στην Νάκου 2001) τονίζει ότι «η μεγαλύτερη αξία ενός Μουσείου για ένα παιδί... είναι να ερεθίσει τη φαντασία του, να αναπτύξει την περιέργειά του». Με άλλα λόγια, ένα σύγχρονο μουσείο οφείλει να λειτουργεί ως χώρος έμπνευσης και εναύσματος μάθησης. Η σύγχρονη τέχνη, όπως το *Lamassu of Nineveh*, συνδέει την πολιτιστική μνήμη με σύγχρονα περιβαλλοντικά μηνύματα (απόρριψη κληρονομιάς-ανακύκλωση). Στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, η ενεργός εμπλοκή των μαθητών/τριών μέσω δημιουργικών διεργασιών εκτιμάται ότι ενισχύει τη μάθηση και τη μετατόπιση νοοτροπίας (π.χ. θεωρία της ανακαλυπτικής μάθησης: Kolb, 1984 και μετασχηματιστική μάθηση: Mezirow 2000). Η παρούσα μελέτη περίπτωσης διερευνά τον παιδαγωγικό ρόλο ενός έργου, σύγχρονης τέχνης στη διαμόρφωση στάσεων και γνώσεων σχετικών με τη βιωσιμότητα, τον πολιτισμό και τη συλλογική δημιουργία.

Οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ εκφράζουν κοινές αξίες της παγκόσμιας κοινότητας για περιβάλλον, ειρήνη, δικαιοσύνη και κοινωνική ισότητα. Η Εκπαίδευση για την Αειφορία χαρακτηρίζεται από το ΙΕΠ ως «νέο όραμα και διαφορετική εκπαιδευτική προσέγγιση», που επιτρέπει στους αυριανούς πολίτες να κατανοήσουν τις διασυνδέσεις μεταξύ υπερκατανάλωσης, ανισοτήτων και περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Συνεπώς, η ΕΒΔ ενθαρρύνει τη διεπιστημονικότητα και την κοινωνική υπευθυνότητα στα σχολεία.

Παράλληλα, η μουσειοπαιδαγωγική έρευνα τονίζει τη σημασία του βιωματικού στοιχείου. Η Νικόλαου (Νικονάνου 2010) επισημαίνει ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα σε μουσεία παρέχουν χειρωνακτικές και διανοητικές δραστηριότητες με τη συμμετοχή των αισθήσεων, στοχεύοντας στην ελεύθερη δημιουργική έκφραση των επισκεπτών/τριών. Με άλλα λόγια, τα εκπαιδευτικά εργαστήρια στο μουσείο μοιάζουν με διαδραστικά εργαστήρια που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή (η συμβολή της σύγχρονης μουσειοπαιδαγωγικής στον 21ο αιώνα). Το μουσείο ως μαθησιακό περιβάλλον προσφέρει άφθονο «α' υλικό» (αντικείμενα, ιστορίες, σύμβολα) από το οποίο τα παιδιά ανακαλύπτουν και οικοδομούν τη γνώση τους. Ως εκ τούτου, η ενσωμάτωση σύγχρονης τέχνης με θεματολογία πολιτισμού και περιβάλλοντος –όπως το *Lamassu*– αξιοποιεί ευρέως το δυναμικό αυτό, προωθώντας την κριτική σκέψη και τη δημιουργικότητα.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα εντατικής εμβάθυνσης, που περιλαμβάνουν τέχνη και βιωματική μάθηση, έχουν δείξει ότι οι μαθητές μπορούν να αντιληφθούν περίπλοκες έννοιες. Για παράδειγμα, σε προγράμματα θεματικής εκπαίδευσης αξιολογείται η αλλαγή στάσης απέναντι στη φύση ή την κληρονομιά (Dewey, 1934; Vygotsky, 1978; Mezirow, 2000). Η έννοια της κυκλικής οικονομίας –όπου προϊόντα και υλικά παραμένουν σε χρήση μέσα από επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση (Ellen MacArthur Foundation)– έχει αρχίσει επίσης να εντάσσεται στη σχολική πρακτική, καθώς τα παιδιά βιώνουν εμπειρικά ότι «η αξία ενός αντικειμένου δεν καθορίζεται από την πρώτη χρήση του, αλλά μπορεί να ανανεωθεί με φαντασία». Τέλος, η βιβλιογραφία για την ενεργό πολιτεότητα υπογραμμίζει ότι η συμμετοχή σε

συνεργατικές δραστηριότητες καλλιεργεί την κοινωνική υπευθυνότητα (Freire 1970) και την αυτονομία του/της μαθητή/τριας. Η σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα τονίζει πως η ενεργός πολιτειότητα συνδέεται με αειφορία: τα σχολεία ως «οικο-κοινωνικά» περιβάλλοντα μάθησης μπορούν να πλάθουν «μοχλούς αλλαγής» μέσα από βιωματικές δράσεις και συλλογικά προγράμματα.

► ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Σκοπός: Η μελέτη επιδιώκει να διερευνήσει πώς μια διαθεματική εκπαιδευτική παρέμβαση, βασισμένη στο έργο *Lamassu of Nineveh*, συμβάλλει στην καλλιέργεια γνώσεων, στάσεων και δεξιοτήτων σχετικών με τη βιώσιμη ανάπτυξη σε μαθητές/τριες Α΄ Δημοτικού. Η πρωτοτυπία της παρέμβασης έγκειται στον συνδυασμό πολιτιστικής κληρονομιάς (Lamassu, σύμβολο αρχαίας Μεσοποταμίας και σύγχρονης διάσωσης), σύγχρονης τέχνης, συνεργατικής μάθησης και περιβαλλοντικής ευαισθησίας μέσα στην καθημερινή σχολική ζωή. Το πρόγραμμα εντάχθηκε σε ένα ευρύτερο πλαίσιο δράσεων ΕΒΔ (π.χ. προγράμματα για το αμπέλι και τη διατροφή, δημιουργία συλλογικού βιβλίου για την Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος) και συνεργάστηκε με εθνικά δίκτυα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Συνεπώς, η παρέμβαση έχει πολλαπλά επίπεδα συνάφειας: με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης, με τις θεματικές «πολιτιστική κληρονομιά -αειφορία» και «κοινωνική βιωσιμότητα- συμπεριληπτική παιδαγωγική», αλλά και με την έννοια της ενεργού πολιτειότητας.

Ειδικοί Στόχοι: (α) Να εξετάσει την κατανόηση που αναπτύσσουν τα παιδιά σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά και τη σημασία της προστασίας της, (β) να αξιολογήσει πώς η επαναχρησιμοποίηση ανακυκλώσιμων υλικών επηρεάζει τις αντιλήψεις των μαθητών/τριών για την υπεύθυνη κατανάλωση, (γ) να καταγράψει τις μορφές συνεργασίας και αλληλεπίδρασης που αναδεικνύονται κατά τη συλλογική δημιουργία, και (δ) να αναδείξει τα χαρακτηριστικά στοιχεία (οπτικά και λεκτικά) των μαθητικών προϊόντων μετά την παρέμβαση.

Ερευνητικά Ερωτήματα:

- Πώς αντιλαμβάνονται οι μαθητές/τριες της Α΄ Δημοτικού τις έννοιες της πολιτιστικής κληρονομιάς και της προστασίας της μέσα από την επεξεργασία ενός έργου σύγχρονης τέχνης;
- Με ποιους τρόπους η δημιουργική επαναχρησιμοποίηση ανακυκλώσιμων υλικών επηρεάζει τις αντιλήψεις των μαθητών/τριών σχετικά με την επαναχρησιμοποίηση και την υπεύθυνη κατανάλωση;
- Ποιες μορφές συνεργασίας, συμμετοχής και ενεργού πολιτειότητας αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια της συλλογικής εικαστικής δημιουργίας;
- Ποια χαρακτηριστικά στοιχεία αποτυπώνονται στις ζωγραφιές, στις λεκτικές εκφράσεις και στις δημιουργικές επιλογές των μαθητών/τριών μετά την ολοκλήρωση της παρέμβασης;

► ΜΕΘΟΔΟΣ

Η έρευνα υιοθέτησε ποιοτική μελέτη περίπτωσης (case study) με συμμετοχική παρατήρηση και ανάλυση θεματικών κατηγοριών. *Case study* επιλέχθηκε, ώστε να διερευνηθεί σε βάθος η συγκεκριμένη εκπαιδευτική πρακτική μέσα στο πραγματικό της πλαίσιο. Η τριγωνοποίηση των δεδομένων (παρατήρηση, έργα μαθητών/τριών, και προφορικές αναφορές) ενίσχυσε την εγκυρότητα των συμπερασμάτων (Denzin 1978).

Συμμετέχοντες/ουσες: Συνολικά συμμετείχαν 15 μαθητές/τριες (6 ετών) της Α΄ τάξης. Το δείγμα περιελάμβανε το σύνολο του τμήματος. Οι μαθητές/τριες συμμετείχαν ισότιμα και χωρίς αποκλεισμούς σε όλες τις δραστηριότητες, με έμφαση στην ομαδοσυνεργατική μάθηση.

Υλικά-Ερευνητικά Εργαλεία: Χρησιμοποιήθηκαν: φωτογραφίες υψηλής ανάλυσης του έργου *Lamassu of Nineveh*, ανακυκλώσιμα υλικά (χαρτόκουτα, κουτιά, ρολά κ.ά.), φύλλα εργασίας (οδηγίες και ερωτήματα), οι ζωγραφίες των παιδιών, το κοινό γλυπτό που κατασκευάστηκε, και καταγραφές των λεκτικών παρεμβάσεων στην τάξη. Οι παρατηρήσεις καταγράφηκαν άμεσα από την εκπαιδευτικό-ερευνήτρια, ενώ οι ζωγραφίες και η ομαδική κατασκευή τεκμηριώθηκαν φωτογραφικά.

Διαδικασία: Η παρέμβαση διήρκεσε 10 διδακτικές ώρες (εκπαιδευτικό τρίμηνο 2026). Η ανάλυση των δεδομένων βασίστηκε στη Θεματική Ανάλυση (Braun & Clarke, 2006): μετά τη συλλογή των δεδομένων, έγινε εξοικείωση με το υλικό, κωδικοποίηση προτύπων και ανάδειξη θεματικών κατηγοριών. Παράλληλα, εφαρμόστηκε τριγωνοποίηση: οι ζωγραφίες και η ομαδική κατασκευή ερμηνεύτηκαν σε σχέση με τις λεκτικές απαντήσεις των παιδιών και τις σημειώσεις παρατήρησης. Συγκεκριμένα, εντοπίστηκαν κοινοί άξονες σχολίων (για την έννοια του «φύλακα», των «απορριμμάτων» κ.ά.) και αντιπαρατέθηκαν με το περιεχόμενο των μαθητικών έργων. Η ερευνητική ομάδα (εκπαιδευτικός, φοιτητές παιδαγωγικών) συζήτησε τα ευρήματα μέχρι συναίνεσης.

► ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Η παρέμβαση οργανώθηκε σε δέκα συνεδρίες ως ακολούθως:

- 1η–2η ώρα: Προβλήθηκαν φωτογραφίες του έργου *Lamassu of Nineveh*. Οι μαθητές/τριες περιέγραψαν τι βλέπουν («Τί νομίζετε ότι είναι;»). Σε ανοιχτή συζήτηση κατέθεσαν τις πρώτες εντυπώσεις τους («Είναι ένας φύλακας», «Μοιάζει με ταύρο-άνθρωπο»). Με αφετηρία αυτές τις ιδέες συζητήσαμε τον ρόλο του φύλακα σε πολιτισμούς (π.χ. μυθολογία Μεσοποταμίας, σύγχρονες προεκτάσεις). Σημειώθηκαν ιδέες όπως «φτερά για να πετάει», «προστατεύει το μουσείο». Η διαδικασία είχε διερευνητικό χαρακτήρα, ενεργοποιώντας πρότερες γνώσεις των παιδιών για τα ζώα-σύμβολα και την αξία τους (σύμφωνα με τις αρχές της μουσειοπαδαγωγικής που αποσκοπεί στην κριτική σκέψη).
- 3η ώρα: Γνωρίσαμε τον καλλιτέχνη Michael Rakowitz και την ιστορία του έργου *Lamassu*: πώς το πρωτότυπο αρχαίο άγαλμα καταστράφηκε στον πόλεμο και πώς ο καλλιτέχνης το «επανεμφανίζει» από μεταλλικά κουτιά. Δόθηκε έμφαση στην ιδέα της επανάχρησης («Το έφτιαξαν από σκουπίδια!» σχολίασαν τα παιδιά). Μέσα από την αφήγηση αναλύθηκε με παιδαγωγικό τρόπο η έννοια της πολιτιστικής μνήμης και της προστασίας μνημείων. Προωθήθηκε το ερώτημα «Πώς μπορούμε να «σώζουμε» τα μνημεία χωρίς να τα ελέγχουμε πάντα με παραδοσιακό τρόπο;».
- 4η ώρα: Οι μαθητές/τριες εξέτασαν προσεκτικά τις εικόνες του έργου και διέκριναν ότι είναι φτιαγμένο από μεταλλικές συσκευασίες σιροπιού χουρμά. Η ανακάλυψη προκάλεσε ζωνρή συζήτηση: «Δεν είναι πέτρα-είναι κονσέρβες!» τόνισαν. Συζητήσαμε τι θεωρούν τα παιδιά «σκουπίδια» και πώς ένα αντικείμενο μπορεί να αποκτήσει αξία μέσα από νέα χρήση (κυκλική οικονομία). Σημειώθηκαν σχόλια όπως «γίνεται έργο τέχνης», «δεν πετάμε τόσα πράγματα», υπογραμμίζοντας τον μετασχηματισμό της έννοιας των απορριμμάτων. Η συζήτηση αυτή ενίσχυσε την οικολογική συνείδηση και εισήγαγε βασικές αρχές της επαναχρησιμοποίησης.

- 5η ώρα: Καλλιτεχνική έκφραση: κάθε παιδί ζωγράφισε το Lamassu. Δε δόθηκαν αυστηρές οδηγίες μορφής-τα παιδιά απέδωσαν ελεύθερα τη μορφή του, επιλέγοντας χρώματα και μέγεθος. Παρατηρήθηκε ιδιαίτερη έμφαση στα φτερά και τη μάσκα του αγάλματος (προστατευτικά στοιχεία) και σε ανθρώπινες φιγούρες. Μέσω της ζωγραφικής αποτυπώθηκαν οι προσωπικές ιδέες των μαθητών/τριών για τον ρόλο του «φύλακα».
- 6η–8η ώρα: *Ομαδική κατασκευή Lamassu*: Χωρισμένοι/ες σε μικρές ομάδες, οι μαθητές/τριες συνεργάστηκαν για να «συναρμολογήσουν» ένα μεγάλο τρισδιάστατο Lamassu με ανακυκλώσιμα υλικά. Χρησιμοποιήθηκαν χαρτόκουτα, άδεια κουτιά, ρολά, αλουμινόχαρτο κ.ά. Δεν υπήρχε προκαθορισμένο σχέδιο: τα παιδιά αποφάσισαν ελεύθερα το μέγεθος, την τοποθέτηση των φτερών και το χρώμα. Κατά τη διάρκεια της εργασίας εξέφραζαν πρόθυμα ιδέες («Εγώ θα κρατάω τα φτερά», «Βάλτε χαρτόνι για να μη γείρει»), καθώς και την επιθυμία «να το κάνουμε μεγάλο για να προστατεύει όλους». Η συνεργασία αναπτύχθηκε αυθόρμητα, αντανakλώντας τις κοινωνικο-μαθησιακές θεωρίες (Vygotsky 1978) ότι η γνώση οικοδομείται μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση. Δεν υπήρξε ανταγωνισμός-τα παιδιά μοιράστηκαν ρόλους, βοήθησαν το ένα το άλλο και αντιμετώπισαν συλλογικά τις προκλήσεις (π.χ. να στερεώσουν τα φτερά).
- 9η ώρα: Παρουσίαση και Αναστοχασμός. Κάθε ομάδα παρουσίασε το έργο της στην τάξη και εξήγησε τις επιλογές της (π.χ. γιατί διάλεξαν κίτρινο χρώμα ή γιατί έκαναν μεγάλα φτερά). Στη συνέχεια έγινε ομαδική συζήτηση: τα παιδιά κλήθηκαν να περιγράψουν τι κατάλαβαν από την εμπειρία. Πολλά εκφράστηκαν λεκτικά («Τα κουτιά δεν είναι άχρηστα», «Τα χρησιμοποιήσαμε ξανά», «Έτσι δεν πετάμε τόσα πράγματα»). Άλλοι σύνδεσαν τη μάθηση με γενικότερα μηνύματα: «Το Lamassu προστατεύει και τη φύση» ή «έτσι μαθαίνουμε να μη σπαταλάμε υλικά». Τονίστηκε ότι η δημιουργία του Lamassu αναδεικνύει τη σημασία της φαντασίας στην αντιμετώπιση περιβαλλοντικών και πολιτισμικών ζητημάτων.
- 10η ώρα: *Έκθεση αποτελεσμάτων*. Τα έργα των παιδιών εκτέθηκαν στον διάδρομο του σχολείου. Παρουσιάστηκαν οι ζωγραφιές, η ομαδική κατασκευή και φωτογραφίες από τη διαδικασία. Η έκθεση λειτούργησε ως διαδικασία δημόσιας αναγνώρισης: γονείς και λοιποί εκπαιδευτικοί είδαν τα αποτελέσματα, ενισχύοντας την αίσθηση υπερηφάνειας των μαθητών/τριών για το συλλογικό τους έργο.
- Κατά τη διάρκεια της εφαρμογής, έγινε διαρκής ανατροφοδότηση: μετά από κάθε δραστηριότητα, η εκπαιδευτικός αναστοχάστηκε τις αντιδράσεις των παιδιών και προσαρμόζε το επόμενο βήμα ώστε να ανταποκρίνεται καλύτερα στα ενδιαφέροντά τους. Τέτοιες πρακτικές θυμίζουν τη φιλοσοφία της έρευνας δράσης (Kemmis & McTaggart 2014), όπου ο σχεδιασμός τροποποιείται δυναμικά βάσει των αναγκών των μαθητών/τριών.

► ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η θεματική ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε τέσσερις βασικούς άξονες:

- Το *Lamassu* ως σύμβολο προστασίας: Οι περισσότεροι/ες μαθητές/τριες απέδωσαν στον *Lamassu* προστατευτικό ρόλο. Ένα απόσπασμα χαρακτηριστικό είναι η φράση ενός παιδιού:
«Είναι ένας φύλακας».
«Στις ζωγραφιές τους, τα παιδιά απεικόνιζαν το *Lamassu* συνήθως μεγαλύτερο από άλλα στοιχεία (π.χ. παιδιά, αυτοκίνητα), με έντονα φτερά και σταθερή στάση

“προστασίας”. Αυτή η παιδική ερμηνεία εναρμονίζεται με τη θεωρία του Bettelheim (1991) ότι ένα μουσείο/άγαλμα πρέπει κυρίως να τροφοδοτεί τη φαντασία του παιδιού».

- Μετασχηματισμός της έννοιας των απορριμμάτων: Στην έναρξη της παρέμβασης οι μαθητές/τριες χαρακτήριζαν τις μεταλλικές συσκευασίες ως «σκουπίδια». Μετά την εικαστική δημιουργία, πολλοί/ές άλλαξαν άποψη. Όπως είπε ένας μαθητής: «Δεν είναι σκουπίδια!». *«Αναγνώρισαν ότι τα ίδια υλικά “έγιναν έργο τέχνης” και έτσι απέκτησαν νέα αξία. Αυτή η μετατόπιση δείχνει ότι τα νήπια μπορούν να κατανοήσουν έστω μερικά στοιχεία κυκλικής οικονομίας: η ιδέα ότι τα αντικείμενα μπορούν να παραμείνουν χρήσιμα με επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση».*
- Ανάπτυξη πολιτισμικής ενσυναίσθησης: Οι μαθητές/τριες εξέφρασαν ευαισθησία για την καταστροφή των μνημείων. Αναφορές όπως «Δεν πρέπει να χαλάνε τα αγάλματα!» αποτυπώνουν την αντίληψή τους ότι τα πολιτισμικά αγαθά αποτελούν κοινούς θησαυρούς. Η επεξεργασία του Lamassu, ενός ανατολικού μνημείου, επέτρεψε στα παιδιά να ταυτιστούν με την ανάγκη διαφύλαξης της παγκόσμιας κληρονομιάς (UNESCO, 2020). Παράλληλα, συνειδητοποίησαν ότι οι πράξεις των ανθρώπων (π.χ. πόλεμος, ανεξέλεγκτη καταστροφή) έχουν συνέπειες στην πολιτιστική μνήμη.
- Συνεργασία και συλλογική δημιουργία: Κατά τη διάρκεια της ομαδικής εργασίας, παρατηρήθηκε αυξημένη συνεργατικότητα. Τα παιδιά μοιράστηκαν ρόλους («Εγώ θα κρατάω τα φτερά»), συνεννοούνταν («Βάλτε κι άλλο χαρτόνι γιατί πέφτει»), και όλοι μαζί έλεγαν «Να το κάνουμε μεγάλο για να προστατεύει όλους». Αυτή η διαδικασία ενισχύει τον συλλογικό στόχο και επιβεβαιώνει κοινωνικο-πολιτισμικές θεωρίες (Vygotsky 1978) ότι η μάθηση συντελείται μέσω κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Η προθυμία τους να συνεργαστούν δείχνει ότι αντιλήφθηκαν τον *εαυτό τους* ως ενεργά μέλη μιας κοινότητας μάθησης που εργάζεται για έναν κοινό σκοπό.
- Συνοπτικά, τα ευρήματα καταδεικνύουν σαφή μετατόπιση στις αρχικές αντιλήψεις των παιδιών: από απλό ενδιαφέρον για το *ύφος* του έργου, σε κατανόηση βαθύτερων εννοιών (προστασία, κυκλική χρήση υλικών, πολιτισμός). Τα παιδικά έργα απεικόνισαν συχνά ανακυκλώσιμα αντικείμενα (αλουμινόχαρτα, ρολά) και μεταλλικές αποχρώσεις, υποδηλώνοντας ότι τα παιδιά απορρόφησαν τη γνώση για την υλικοτεχνική υπόσταση του έργου.

► ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Τα αποτελέσματα συμφωνούν με προηγούμενες μελέτες ότι ακόμα και μαθητές/τριες μικρής ηλικίας μπορούν να προσεγγίσουν σύνθετες έννοιες όταν εμπλέκονται βιωματικά σε πλούσιες μαθησιακές εμπειρίες. Η παρέμβαση, αξιοποιώντας το *Lamassu*, ανέδειξε ζητήματα που συνδυάζουν την πολιτιστική κληρονομιά με τις αρχές της βιωσιμότητας. Η μετασχηματιστική εμπειρία μετέτρεψε τα *σκουπίδια* σε σημαντικά υλικά, επιβεβαιώνοντας το μοντέλο μετασχηματιστικής μάθησης του Mezirow (2000), όπου ένας καταλύτης εμπειρίας προκαλεί αλλαγή στάσεων. Η επίδραση της τέχνης φάνηκε καθαρά: όπως επισημαίνει η Eisner (2002), οι μορφές σκέψης που διεγείρονται μέσω της τέχνης είναι ουσιαστικές για την ανάπτυξη φαντασίας και κριτικής σκέψης.

Επιπλέον, η εστίαση στην πολιτιστική μνήμη ανέδειξε το μουσειολογικό μήνυμα του Bettelheim, όπως αναφέρεται στη Νάκου (2001)-ότι ο ισχυρότερος ρόλος ενός μουσειακού χώρου είναι να «δίνει στο παιδί την ευκαιρία να θαυμάσει πράγματα πέρα από το δικό του ορίζοντα». Οι μαθητές/τριες δεν είδαν το *Lamassu* απλώς ως «ξένο ξόανο», αλλά έμαθαν να το συνδέουν με αξίες προστασίας και δημιουργικότητας, πράγμα που τούς ώθησε να θαυμάσουν τα ίδια τα εκθέματα.

Στο κοινωνικό επίπεδο, η προώθηση συνεργασίας και συλλογικών αποφάσεων στο πλαίσιο του έργου υποστηρίζει το επιχείρημα των Dewey (1934) και Eisner (2002) ότι η τέχνη στην εκπαίδευση ενισχύει όχι μόνο τη δημιουργικότητα αλλά και την κατανόηση του «πώς μαθαίνει κάποιος», μέσω της πρακτικής. Τα συμπεράσματά μας εναρμονίζονται με το όραμα της UNESCO για την ΕΒΔ, σύμφωνα με το οποίο οι μαθητές/τριες αναπτύσσουν γνώσεις και στάσεις που τους καθιστούν «ευσυνείδητους πολίτες» και ενεργούς πολίτες της βιώσιμης κοινωνίας.

Η παρούσα έρευνα επιβεβαιώνει τη συμβολή της μουσειοπαιδαγωγικής στη βιωσιμότητα. Η καινοτομία έγκειται στη χρήση σύγχρονου έργου τέχνης ως παιδαγωγικού συνδέσμου ανάμεσα στην πολιτιστική μνήμη και τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Ο σχεδιασμός της παρέμβασης -σε συνεργασία με εθνικά δίκτυα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης- καταδεικνύει ότι μέσω της διασύνδεσης τέχνης, σχολείου και κοινωνίας, ενεργοποιείται μια μετασχηματιστική μάθηση με πολλαπλά αναλυτικά οφέλη. Οι περιορισμοί της μελέτης σχετίζονται με το μικρό δείγμα (μια τάξη). Για μελλοντική έρευνα θα ήταν ενδιαφέρουσα η σύγκριση με παρόμοιες παρεμβάσεις σε άλλες ηλικίες ή διαφορετικά έργα τέχνης, καθώς και η ποσοτική μέτρηση ενδεχόμενης μείωσης αποβλήτων ή αλλαγής συμπεριφοράς σε βάθος χρόνου.

► ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας, η μελέτη κατέδειξε ότι μαθητές/τριες της Α΄ Δημοτικού μπορούν να κατανοήσουν και να αφομοιώσουν έννοιες πολιτιστικής κληρονομιάς, ανακύκλωσης, κυκλικής οικονομίας και κοινωνικής ευθύνης, όταν αυτές ενσωματώνονται σε βιωματικές, συνεργατικές και καλλιτεχνικές δράσεις. Η δημιουργική επεξεργασία του έργου *Lamassu of Nineveh* λειτούργησε ως γέφυρα ανάμεσα σε αρχαίες αξίες και σύγχρονες προκλήσεις βιωσιμότητας, ενισχύοντας την ενεργό συμμετοχή των παιδιών. Οι μαθητές/τριες απέκτησαν νέες γνώσεις, αλλά κυρίως διαμόρφωσαν στάσεις σεβασμού προς το περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά, επαναπροσδιόρισαν θετικά την έννοια των απορριμμάτων και καλλιέργησαν δεξιότητες συνεργασίας.

Η εμπειρική αυτή παρέμβαση αναδεικνύει ότι τα μουσεία και η σύγχρονη τέχνη μπορούν να προσφέρουν αποτελεσματικά περιβάλλοντα ΕΒΔ και Εκπαίδευσης για τον Ενεργό Πολίτη. Προτείνεται η ένταξη ανάλογων διαθεματικών προγραμμάτων στο Πρόγραμμα Σπουδών του Δημοτικού, καθώς και η ενίσχυση της συνεργασίας σχολείου-πολιτιστικών φορέων. Μέσα από τέτοιες προσεγγίσεις, το σχολείο λειτουργεί ως φορέας αλλαγής, καλλιεργώντας ενεργούς πολίτες που αντιλαμβάνονται τη βιωσιμότητα ως καθημερινή πρακτική ζωής.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.

- Cohen, L., & Manion, L. (1994). *Research Methods in Education* (4th ed.). London: Routledge.
- Denzin, N. K. (1978). *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. New York: McGraw-Hill.
- Dewey, J. (1934). *Art as Experience*. New York: Minton, Balch & Co.
- Eisner, E. W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Mezirow, J. (2000). *Learning as Transformation*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Sterling, S. (2001). *Sustainable Education: Re-visioning Learning and Change*. Devon, UK: Green Books.
- UNESCO. (2020). *Education for Sustainable Development: A Roadmap*. Paris: UNESCO.
- United Nations. (2015). *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Yin, R. K. (2018). *Case Study Research and Applications: Design and Methods* (6th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Νάκου, Ε. (2001). *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Αθήνα: Νήσος.
- Νικονάνου, Ν. (2010). *Μουσειοπαιδαγωγική: Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.